

Andrzej Huchla*

Różnicowanie zasad opodatkowania dochodów osób fizycznych w zależności od rodzaju źródeł przychodów – uzasadnione czy bezpodstawne

Diversification of taxation on personal income depending on the source of income.

Justified or not?: The article looks at the selected issues concerning personal income tax in Poland depending on the source of income. The first section provides legal definitions and various types of income sources. Next, the author investigates in detail the source of income as one of the crucial aspects of personal income tax construction, which affects tax exemptions, amount of deductible costs and other features of regulatory framework.

Słowa kluczowe: podatki dochodowe · podatek dochodowy od osób fizycznych · przychody · źródła przychodów

Keywords: income taxes · personal income tax · incomes · sources of income

* Doktor nauk prawnych, adiunkt Uniwersytetu Wrocławskiego, Katedra Prawa Finansowego, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii; e-mail: andrzej.huchla@uwr.edu.pl.

Źródła przychodów jako element konstrukcji podatków dochodowych

Źródła (źródło) przychodów (przychodu) to jedna z podstawowych kategorii związanych z konstrukcją podatków dochodowych. Skoro istotnym elementem konstrukcji tych podatków są przychody (przychód), to musi być normatywnie określone, a także mieć znaczenie, ich pochodzenie. Tym samym stwierdzenie przychodu zawsze powoduje powiązanie go z jakimś źródłem¹. Mogłoby się wydawać, że źródło przychodu to zjawisko wtórne w stosunku do przychodu

¹ A. Huchla, *Źródła przychodów w podatku dochodowym od osób fizycznych*, „Monitor Podatkowy” 1995, nr 2, s. 34.

jako takiego. Taki pogląd wynika jednak wyłącznie z przyjęcia perspektywy najbardziej tradycyjnie rozumianego przedmiotu podatku i jego nawiązania do przychodu jako elementu składowego dochodu. Tymczasem jest oczywiste, że najpierw istnieje źródło przychodu, a dopiero potem efektem powiązanych z nim zdarzeń może być sam przychód. Źródła przychodów są pierwotnym czynnikiem konstrukcji przedmiotu opodatkowania i warunkują wszelkie dalsze skutki podatkowe. Mimo to opisy miejsca i roli źródeł przychodów nie są częste w omówieniach zasad opodatkowania podatkami dochodowymi, a jeśli już zostają sformułowane, to bez eksponowania i nadmiernej wnikliwości. Zwykle wątek ten okazuje się poboczny w stosunku do tradycyjnego schematu określenia dochodu podatkowego jako różnicy przychodów i kosztów oraz wywodów dotyczących sposobu ustalania obu tych wielkości.

Modele podatków dochodowych

Autorzy opisujący podatki dochodowe przeważnie nawiązują do kwestii przyjętych założeń (modelu) podatku dochodowego. Historycznie wykształciły się dwie główne postacie tego podatku, akurat zasadniczo odmienne z perspektywy traktowania źródeł przychodów². Pierwszą był tzw. podatek cedularny, zwany również analitycznym, którego istotą było odrębne opodatkowanie dochodów niejako cząstkowych, wyróżnionych ze względu na źródła – wtedy siłą rzeczy jednoznacznie określonych rodzajowo i wyodrębnionych³. Koncepcja przeciwna (późniejsza) podatku globalnego, nazywanego też syntetycznym, przewiduje opodatkowanie dochodu łącznego. Swoistym wariantem pośrednim, łączącym obie te wersje, ale z przewagą elementu cedularnego⁴, jest opodatkowanie i dochodów podzielonych na ceduły, i (osobno) sumy tych dochodów⁵. Każdy z tych sposobów ma określone wady i zalety⁶, postrzegane zresztą zależnie od przyjętych bądź deklarowanych wstępnych założeń.

Nie ma jednak wątpliwości, że współczesne konstrukcje podatków dochodowych niekoniecznie w pełni odpowiadają tradycyjnym modelom, więc

---

² N. Gajl, *Teorie podatkowe w świecie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1992, s. 59 i n.

³ R. Mastalski, *Prawo podatkowe*, C.H. Beck, Warszawa 2018, s. 370.

⁴ A. Kosteci, *Podatki przychodowe i podatki dochodowe [w:] System instytucji prawno-finansowych PRL*, t. III, *Instytucje budżetowe*, red. M. Weralski, Wydawnictwo Ossolineum, Wrocław 1985, s. 312.

⁵ H. Litwińczuk, *Podatki dochodowe [w:] System prawa finansowego*, t. III, *Prawo daninowe*, red. L. Etel, Wolters Kluwer, Warszawa 2010, s. 181; N. Gajl, *Modele podatkowe. Podatki dochodowe*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 1995, s. 62.

⁶ D. Grodzka, *Systemy podatku dochodowego od osób fizycznych w państwach UE*, „Studia BAS” 2008, nr 14, s. 40–41 (*Tendencje w opodatkowaniu dochodów osób fizycznych w państwach UE*, t. I, red. M. Korolewska).

zwykle można się tylko zastanawiać nad proporcjami ich zastosowania⁷. Na przykład przegląd sposobów opodatkowania dochodów osób fizycznych w krajach Unii Europejskiej prowadzi do wniosku, że przy występowaniu wszystkich możliwych wariantów przeważa budowa cedularna, ale ze znaczącymi różnicami w ilości i zakresie poszczególnych cedułów⁸. Może ich być kilka, ale także np. tylko dwie, i to z jedną wyraźnie dominującą, co bardzo już upodabnia się do opodatkowania dochodu łącznego. W Polsce w różnych okresach po roku 1945 obowiązywały zarówno podatek cedularny, jak i cedularno-globalny⁹.

Warto zwrócić uwagę, że nawet obowiązywanie dochodowego podatku globalnego nie zawsze oznaczać będzie pominięcie rozróżnienia źródeł przychodów. Co prawda, opodatkowany może być dochód łączny, ale jego obliczenie może być wewnętrznie zróżnicowane w zależności od pochodzenia składających się nań przychodów¹⁰.

Charakteryzując systemy podatku dochodowego, trzeba też przywołać stwierdzenia najogólniejsze. Wiadomo, że współczesne rozumienie podatku dochodowego bezwzględnie zakłada jego powszechność przedmiotową (także zresztą podmiotową)¹¹. Musi ona być i założeniem, i skutkiem konstrukcji legislacyjnej. Ostatecznie natomiast stopień jej realizacji w odniesieniu do zakresu i sposobu opodatkowania jest różny. W tej sytuacji nie sposób zignorować znaczenie regulacji źródeł przychodów – chociażby po to, by odpowiednio rozumianą powszechność zapewnić przez należyłą budowę norm i przepisów aktu prawnego.

Powyższe spostrzeżenia odnoszą się przede wszystkim do opracowań o charakterze ogólnym, koncentrujących się na zasadniczych mechanizmach opodatkowania dochodów. Im omówienia są bardziej szczegółowe, tym więcej miejsca poświęca się kwestii źródeł przychodów, bo nabiera ona coraz bardziej praktycznego wymiaru. Konieczna jest po prostu analiza regulacji odwołujących się do źródeł przychodów i wiążących się z nimi nierzadko bardzo istotnych skutków normatywnych. Sprecyzowanie występujących w konstrukcji podatku źródeł, a właściwie ich oddzielenie, jest wtedy warunkiem prawidłowego zastosowania odpowiednich przepisów.

⁷ H. Litwińczuk, *Podatki dochodowe*, *op. cit.*, s. 181.

⁸ Zob. omówienia konstrukcji podatków w poszczególnych krajach członkowskich w „Studia BAS” 2008, nr 15 (*Tendencje w opodatkowaniu dochodów osób fizycznych w państwach UE*, t. II, red. M. Korolewska).

⁹ A. Kostecki, *Podatki przychodowe*, *op. cit.*, s. 312 i n.

¹⁰ N. Gajl, *Modele podatkowe*, *op. cit.*, s. 63.

¹¹ H. Litwińczuk, *Podatki dochodowe*, *op. cit.*, s. 182.

Pojęcie i podział źródeł przychodów w ustawie o podatku dochodowym od osób fizycznych

Łatwo zauważyć, że wszystkie poczynione wyżej uwagi niemal bezpośrednio mogą być wykorzystane do opisu polskich rozwiązań.

Ustawa z 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (t.j. Dz.U. 2018, poz. 200, ze zm.; dalej: ustawa)¹² pomyślana została jako instrument powszechnego opodatkowania osób fizycznych¹³. Znajduje to wyraz przede wszystkim w art. 9 ust. 1, zgodnie z którym (co do zasady): [o]podatkowaniu podatkiem dochodowym podlegają wszelkiego rodzaju dochody. Artykuł 9 ust. 1a uzupełnia, że: [j]eżeli podatnik uzyskuje dochody z więcej niż jednego źródła, przedmiotem opodatkowania w danym roku podatkowym jest (...), suma dochodów z wszystkich źródeł przychodów. Od razu więc wprowadzone zostało pojęcie „źródła przychodów”, powiązane z najważniejszym przepisem określającym przedmiot opodatkowania. Na marginesie tylko można wspomnieć, że w tym ostatnim przepisie widoczna jest drobna niekonsekwencja redakcyjna. Mowa jest najpierw o: *dochodach z więcej niż jednego źródła*, a dalej o: *dochodach z wszystkich źródeł przychodów*. Źródła mogą więc jakoby być albo dochodów, albo przychodów (bądź i takie, i takie). Wobec wyraźnego ustawowego rozróżnienia przychodów i dochodów za poprawną trzeba uznać tylko tę drugą wersję – istnieją źródła przychodów, z których pochodzą przychody będące podstawą obliczenia dochodu. Błąd ten oczywiście nie utrudnia zrozumienia intencji przepisu. Trzeba dodać, że gdzie indziej nie jest on powielany, między innymi dzięki zastosowaniu rozmaitych zabiegów językowych (zob. np. art. 8 ust. 1 i 3, art. 9 ust. 2 i 3, art. 9a ust. 1).

Nie ma wątpliwości, że kategorii „źródła przychodów” ustawa nadaje znaczenie istotne, a nawet fundamentalne. Znajduje to wyraz już w systematyce ustawy, zawierającej dosłownie tak zatytułowany cały obszerny rozdział 2, od którego zaczynają się szczegółowe regulacje opodatkowania. Nadto na jego początku jest bardzo eksponowany art. 10, który – to kolejny przejaw uznania doniosłości problematyki – zawiera katalog źródeł przychodów ujęty jako ich obszerne wyliczenie. Właśnie usytuowanie, układ i treść tego artykułu skłaniają do wnikliwszej analizy ustawowej konstrukcji źródeł przychodów.

Artykuł 10 zawiera wyliczenie, ale nie zawiera ani definicji, ani innego rodzaju wyjaśnienia pojęcia „źródło przychodu”. Nie ma ich również pośród dziesiątków ustawowych definicji mniej czy bardziej istotnych zwrotów występujących w ustawie. Ustalenie jego znaczenia jest jednak niewątpliwie pożyteczne, a może nawet niezbędne, jako że determinuje kierunki i sposoby jego

¹² Nieoznaczone numery artykułów oznaczają przepisy tej ustawy.

¹³ Taką samą rolę w odniesieniu do innego kręgu podatników spełnia ustawa z 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych, t.j. Dz.U. 2017, poz. 2343, ze zm.

normatywnego wykorzystania. Jeśli dokona się zestawienia czysto językowej warstwy tego zwrotu, możliwości ujęcia go od strony prawnej i jego zastosowania dla potrzeb ustawy, można przyjąć, że źródło przychodu to stosunek prawny, z którym wiąże się uzyskanie przychodu. Nie ma potrzeby ani rozszerzania, ani zawężania tej formuły, gdyż do takiego określenia da się przyporządkować każdy przypadek osiągnięcia przychodu, czyli korzyści majątkowej, w szczególności w zakresie wyznaczonym definicją przychodu z art. 11 ust. 1. Także stany faktyczne, które obok stosunków prawnych mogłyby być uznane za źródła przychodów¹⁴, w istocie same w sobie przychodów nie powodują – zawsze towarzyszyć mu musi wyraźny, sprecyzowany tytuł prawny przeniesienia wartości majątkowych. Przykładowo – źródłem przychodu nie jest „pozarolnicza działalność gospodarcza” (art. 10 ust. 1 pkt 3; podobnie pkt 8a), gdyż przychody wynikają nie z samej działalności jako takiej, a z czynności prawnych (transakcji gospodarczych) dokonywanych przez przedsiębiorcę. Źródłami przychodów nie są, wbrew brzmieniu art. 10 ust. 1 pkt 7, „kapitały i prawa majątkowe”, a odpowiednio np. wynikające z umowy korzyści z udostępnienia tego kapitału oraz związane z faktem posiadania akcji czy udziałów prawo do uczestniczenia w podziale zysku spółki, a także sprzedaż tych udziałów lub akcji. Nie są źródłami „emerytura i renta” (art. 10 ust. 1 pkt 1 *in fine*), bo są to przychody – źródłami są ustalone w odpowiednim trybie prawo do renty czy emerytury. Ciekawe, że w tym samym przepisie mamy prawidłowe wskazanie jako źródła przychodów „stosunku pracy” (także służbowego), a nie wynagrodzenia za pracę (ono jest, zgodnie z art. 12 ust. 1, przychodem), a art. 12 ust. 6 opisuje emeryturę i rentę jako „kwotę świadczeń”, czyli w sposób niepasujący do ujęcia art. 10 ust. 1 pkt 1. Z kolei w innych miejscach (ust. 1 pkt 7 *in fine* oraz pkt 8) analizowany artykuł posługuje się określeniem „zbycie”, odpowiadającym charakterowi stosunku prawnego, z którego wynika przychód.

Jak widać, zaproponowane rozumienie wyrażenia „źródła przychodu” niezbyt przystaje do ujęcia w niektórych przepisach ustawy, w szczególności w art. 10 ust. 1. One jednak, jak wykazano wyżej, nie są konsekwentne. Oznacza to, że poszczególne sformułowania redagowane były w sposób dopuszczający uproszczenia i skróty myślowe oraz posługiwanie się terminologią zarówno prawną, jak i potoczną, a w każdym razie z prawnego punktu widzenia mniej precyzyjną. Widocznym tego efektem są np. pojawiające się od początku obowiązywania ustawy problemy z rozróżnieniem z jednej strony działalności wykonywanej osobiście, a z drugiej – stosunku pracy albo działalności gospodarczej¹⁵. Poza tym na tle art. 10 ust. 1 nie wiadomo nawet, czy w sytuacji istnienia kilku jednorodnych stosunków prawnych (np. więcej niż jednej umowy

¹⁴ Zob. A. Huchla, *Źródła przychodów*, *op. cit.*, s. 35.

¹⁵ A. Mariański [w:] *Komentarz do ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych 2014*, red. W. Nykiel, A. Mariański, ODDK, Gdańsk 2014, s. 191–192.

o pracę, umowy o dzieło) źródło przychodów w odniesieniu do podatnika jest jedno i obejmuje wszystkie możliwe zakresy danego punktu, czy jest ich więcej, tzn. tyle, ile samodzielnych stosunków prawnych¹⁶. Bardziej przekonująca wydaje się teza, że systematyka ustawy w takich przypadkach zakłada jedno (rodzajowe) źródło, które ewentualnie należy odróżnić od konkretnego przychodu ze zindywidualizowanego stosunku prawnego.

Trzeba też wyraźnie stwierdzić, że mimo tych zastrzeżeń zasadniczo nie ma niebezpieczeństwa błędnego rozumienia przepisów określających „źródła przychodów”, a ich znaczenie jest wystarczająco czytelne. Na pewno natomiast warto zastanowić się nad ujednoczeniem terminologii w kierunku dokładniejszego wskazania ustawowej treści tej istotnej kategorii prawnej.

Te uwagi odnieść można także do innych fragmentów ustawy. Okazuje się przy tym, że art. 10, mimo jego swoistej roli prezentacyjnej, wcale nie jest pierwszym przepisem odwołującym się do źródeł przychodów. Już w art. 2 ust. 1 wymienione są przychody, do których nie stosuje się przepisów ustawy (wyłączone). W pkt 1–5, czyli w większości przypadków (choć nie we wszystkich – zob. pkt 6–7 tego samego ustępu) przychody opisane są przez podanie źródła ich pochodzenia. Artykuł 3 różnicuje dochody ze względu na miejsce położenia źródła, przy czym jego ust. 2b zawiera wykaz praktycznie dublujący przepis art. 10 ust. 1 – zupełnie nie wiadomo po co, skoro i tak jest wyliczeniem przykładowym. Artykuł 6 ust. 3 nawiązuje do szczególnych zasad opodatkowania przychodów z niektórych źródeł, a art. 9a wręcz takie zasady wprowadza. Artykuł 6 ust. 11, art. 7 ust. 1 i art. 8 ust. 1–3 regulują szczegółowe skutki podatkowe w odniesieniu do kolejnych przychodów z określonych źródeł. Wreszcie art. 9 zawiera zasadniczą formułę opodatkowania, opisując ze względu na źródła pochodzenia i przychody, i dochody.

Znaczenie źródeł przychodów w ustawie o podatku dochodowym od osób fizycznych

Można w tej sytuacji zastanawiać się, po co w ogóle w art. 10 znalazło się wyliczenie źródeł, skoro nie są one w nim wyjaśnione, a używane są w całej ustawie praktycznie niezależnie. Wątpliwość tę potęguje też spostrzeżenie, że żadnego zestawienia źródeł przychodów nie ma i nie było w ustawie o podatku dochodowym od osób prawnych, mimo że same źródła przychodów od początku obowiązywania są w niej rozróżnianie i mają bardzo istotne znaczenie dla konstrukcji opodatkowania¹⁷.

¹⁶ A. Huchla, *Źródła przychodów*, *op. cit.*, s. 34.

¹⁷ A. Huchla, *Podatek dochodowy od osób prawnych. Komentarz*, LexisNexis, Warszawa 2003, s. 34–36. Zob. też np. wyrok NSA z 17 kwietnia 1996 r., sygn. akt III SA 417/95, „Monitor Podatkowy” 1997, nr 9, s. 281–282.

Otóż, po pierwsze, wykazowi z art. 10 ust. 1 można przypisać rolę informacyjną, wynikającą z umieszczenia w nim źródeł najbardziej typowych i tym samym najczęściej występujących w praktyce. Mimo to nie da się nie zauważyć, że z tego punktu widzenia redakcja przepisu nie jest jednoznaczna. Używane w nim określenia są przeważnie dość ogólne, co powoduje konieczność ich obszernego wyjaśniania (w szczególności począwszy od art. 12). Zwroty „działalność wykonywana osobiście” oraz „kapitały pieniężne i prawa majątkowe” (punkty odpowiednio 2 i 7) są niejasne i źródeł przychodów nie charakteryzują. Poza tym znaczenie wyliczenia osłabia ujęcie w pkt 9 „innych źródeł” (dalej opisanych, ale tylko przykładowo, w art. 20), skutkiem czego katalog skonstruowany nominalnie jako wyczerpujący okazuje się jedynie przykładowym¹⁸.

Po drugie, pogrupowanie źródeł przychodów znajduje zastosowanie w połączeniu z przepisem art. 9 ust. 3, zgodnie z którym: [o] *wysokość straty ze źródła przychodów, poniesionej w roku podatkowym, można obniżyć dochód uzyskany z tego źródła w najbliższych kolejno po sobie następujących pięciu latach podatkowych (...)*. Jest to sformułowana wprost zasada normatywna, wyraźnie nawiązująca do grupowania źródeł przychodów. Jej oddziaływanie powinno więc być oczywiste, ale warunkiem koniecznym tej oczywistości musi być niebudzące wątpliwości ustalenie zakresu poszczególnych źródeł. Można się go bez trudu dopatrywać w wyodrębnieniu kolejnych punktów art. 10 ust. 1 i potraktować je jako formalne zestawienie wszystkich znanych ustawie źródeł. Ewentualne zastrzeżenia wynikają tylko z dokładniejszego wglądu w zawartość tych punktów, które obejmują stosunki prawne ewidentnie niejednorodne¹⁹. Zaliczyć do nich można punkty 1, 2 i 7 (a może też pkt 8, którego niejednorodność wydaje się mieć profil bardziej ekonomiczny niż prawny, bo gospodarcze znaczenie ujętych w nim zdarzeń może być bardzo różne).

Mimo to zakaz pomniejszania dochodów o straty z innego źródła można by uznać za przemyślane i wystarczające uzasadnienie wyodrębniania źródeł przychodów. Ciekawe jednak, że art. 9 ust. 3 w obecnym brzmieniu obowiązuje od 1994 r.²⁰. Wcześniejsza, pierwotna wersja (Dz.U. 1991, nr 80, poz. 350) przewidywała zliczanie dochodów i strat z różnych źródeł w bieżącym roku podatkowym i dopiero globalna roczna strata miała być (w latach następnych) odliczana tylko od dochodów ze źródła powodującego stratę. Zmieniono ją wobec nadużywania przez podatników tej możliwości, w szczególności przez wykazywanie fikcyjnych strat z działalności gospodarczej. Okazuje się więc, że z tego punktu widzenia wykaz źródeł przychodów poważnie zmienił zastoso-

¹⁸ A. Huchla, *Źródła przychodów*, *op. cit.*, s. 34.

¹⁹ Zauważył to m.in. Trybunał Konstytucyjny w uzasadnieniu uchwały z 26 kwietnia 1994 r., sygn. akt W 11/93, <http://ipo.trybunal.gov.pl/ipo/Sprawa?cid=1&dokument=5550&sprawa=590>.

²⁰ Wprowadził je art. 1 pkt 2 lit. b ustawy z 16 grudnia 1993 r. o zmianie niektórych ustaw regulujących zasady opodatkowania i niektórych innych ustaw, Dz.U. nr 134, poz. 646.

wanie i przydał się w takim samym (a może nawet jeszcze większym) stopniu do obsłużenia bardziej rygorystycznej formuły opodatkowania.

Wreszcie, po trzecie, niewątpliwie najważniejszym skutkiem wyodrębnienia poszczególnych źródeł przychodów jest powiązanie z nimi swoistych zasad opodatkowania. Jest to zależność bardzo złożona, widoczna w bardzo różnych elementach tego podatku, a legislacyjnie – ujęta w ogromnej liczbie szczegółowych przepisów, rozsianych praktycznie po całej ustawie. Takich przepisów bądź ich fragmentów, precyzujących niektóre aspekty opodatkowania dochodów z określonych źródeł przychodów, są w ustawie setki. Ze względu na ich oddziaływanie na różne sfery konstrukcji i funkcjonowania podatku można wyróżnić tego rodzaju regulacje odnoszące się do:

- wyłączeń podatkowych (art. 2),
- zwolnień (art. 21),
- sposobu ustalania zakresu oraz obliczania wartości przychodów (przede wszystkim art. 12–20, ale też np. liczne przepisy rozdziału 4a, art. 25 i rozdziału 5a),
- sposobu ustalania kosztów uzyskania przychodów, w tym niezaliczenia do tych kosztów (większość przepisów art. 22–25a),
- szczególnych sposobów ustalania dochodu (rozdział 5),
- stosowania odliczeń (art. 26e–26g),
- wysokości stawek (art. 25e, 30c, 30e),
- zakresu stosowania podatku pobieranego w formie ryczałtu (art. 29–30b),
- sposobu poboru podatku (rozdział 7),
- zakresu i treści zeznań podatkowych (art. 45).

Jak widać, od ustalenia źródła przychodu zależy może każdy element prawnej konstrukcji podatku. Nie zawsze przy tym jest tak, że różne jej aspekty są regulowane odrębnie, kolejnymi przepisami dotyczącymi poszczególnych składników konstrukcji. Rozwiązania te są rozmaicie ujmowane: łączone lub nie, zamieszczone w ustawie systematycznie bądź niezbyt konsekwentnie, kompletnie lub tylko wycinkowo. Ponadto często nakładają się na siebie, skoro np. opodatkowanie w formie ryczałtu zakłada i nietypowe w tym podatku pominięcie kosztów uzyskania przychodów, i odrębne stawki.

Przede wszystkim bardzo różny jest zakres powiązania źródeł przychodów ze szczegółowymi regulacjami. Wykaz zwolnień, zawsze przecież jakoś odwołujący się do źródeł przychodów, zawiera ponad 100 pozycji. Przychody z poszczególnych źródeł są praktycznie od podstaw rozpisane, w tym przez obszerne wskazania, co się do nich zalicza, a co nie (art. 14). Kwestie kosztów uzyskania przychodów z określonych źródeł wyjaśnione są niezwykle drobiazgowo (zwłaszcza art. 22, ale też rozbudowane przepisy o amortyzacji). Z drugiej strony odliczenia tylko w jednym przypadku uzależnione są od źródła przychodów (wydatki kwalifikowane związane z działalnością gospodarczą),

a uzależniona od rodzaju przychodów treść zeznań podatkowych jest kwestią czysto techniczną, a więc w pewnym sensie niesamodzielną.

Różny jest też stopień ingerencji tego typu szczegółowych przepisów w zasady opodatkowania. Niekiedy odpowiednie normy mają znaczenie zasadnicze, jak przy wyłączeniach, niektórych zwolnieniach, opodatkowaniu w formie ryczałtu czy stawkach. W innych sytuacjach wręcz robią wrażenie wprowadzania *ad hoc*, w celu uchwycenia jakiegoś wąskiego zakresu aktywności podatników (np. art. 22 ust. 1c–1l). Nie dziwi, że te ostatnie spostrzeżenia w największym stopniu odnoszą się do niektórych aspektów opodatkowania działalności gospodarczej, z samej swojej istoty zawsze będącej przedmiotem rozbudowanych regulacji podatkowych²¹. Postępująca złożoność stosunków społecznych i ekonomicznych wywołuje, a niekiedy wręcz wymusza, skomplikowanie odnoszących się do nich zasad opodatkowania²².

Jest oczywiste, że nie da się wszystkich tych przykładów nie tylko choćby pobieżnie opisać, ale nawet wskazać. Można tylko stwierdzić, że praktycznie wszystko, co wkracza poza bardzo schematyczny model opodatkowania podatkiem dochodowym od osób fizycznych, wykazuje jakąś specyfikę wynikającą z oznaczenia źródła opodatkowanego przychodu (dochodu). Warto przypomnieć przeprowadzone wcześniej rozróżnienie źródeł przychodów jako takich i konkretnych przychodów z określonych źródeł. W zdecydowanej większości przypadków szczegółowe regulacje odnoszą się do pewnego rodzaju przychodów – albo całej ich kategorii wyróżnionej ze względu na źródło, albo węższego zakresu, umieszczonego w odpowiedniej kategorii źródeł.

Okazuje się jednak, że dla sprecyzowania odmiennych elementów opodatkowania takich przychodów wiązanie ich z odpowiednim punktem art. 10 ust. 1 nie jest potrzebne. Zakres oddziaływania stosownego przepisu wynika na ogół jednoznacznie z jego treści, a z kolei grupowanie źródeł w art. 10 ust. 1 jest zbyt ogólne, aby pozwalało na ustalenia dotyczące konkretnych sytuacji. Inaczej mówiąc, na zestawienie z art. 10 ust. 1 i tak muszą się nałożyć kolejne normy, dające dopiero obraz formuły opodatkowania przychodów zaliczanych do danej kategorii źródeł.

W świetle powyższych rozważań przydatność wykazu źródeł przychodów jest co najmniej problematyczna. Obronić ją można chyba tylko jako instrument rozdzielania dochodów i strat w związku z zasadą wyrażoną w art. 9 ust. 3, a i tak ujęcie to wymaga ujednoznacznienia zarówno legislacyjnego, jak i redakcyjnego, a nawet językowego.

²¹ J. Kulicki, *Reforma opodatkowania dochodów [w:] Dylematy reformy systemu podatkowego w Polsce*, red. H. Dzwonkowski, J. Kulicki, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2016, s. 339.

²² B. Brzeziński, *O idei uproszczenia prawa podatkowego [w:] Konstytucja, ustroj, system finansowy państwa. Księga pamiątkowa ku czci prof. Natalii Gajl*, Biuro Trybunału Konstytucyjnego, Warszawa 1999, s. 333–334.

Podsumowanie

Nie ma żadnych wątpliwości, że samo wyróżnienie źródeł przychodów jako takich jest w obecnym modelu konstrukcji podatku dochodowego od osób fizycznych niezbędne. Zróżnicowanie wewnętrzne tego podatku jest tak duże, że można mówić nawet nie tyle o jego cedularnej budowie, co o kilku funkcjonujących równolegle konstrukcjach, a opiera się ono właśnie na rozgraniczeniu pewnych kategorii źródeł przychodów. Ogólnie sprowadza się to do dwóch podstawowych modeli. Jeden, będący bezpośrednią realizacją najważniejszego założenia podatku dochodowego od osób fizycznych, obejmuje dochody podlegające łącznemu opodatkowaniu. W tym zakresie różnice między poszczególnymi źródłami wyrażają się w zastosowaniu swoistych reguł obliczania podstawy opodatkowania (przede wszystkim przez oznaczenie przychodów i sposobów ustalania ich wartości oraz sprecyzowanie kształtu i rozmiarów kosztów uzyskania przychodów, czyli najważniejszych elementów kalkulacyjnych dochodu). Drugi to przypadki określonego w ustawie opodatkowania zryczałtowanego (podatku pobieranego w formie ryczałtu), a więc odrębne – także w stosunku do innych – opodatkowanie niektórych przychodów (a nie dochodów).

Skutki rozróżnienia w ustawie źródeł przychodów są zatem nieco inne niż w tradycyjnych koncepcjach podatku cedularnego. Nie polegają one na wydzieleniu poszczególnych części dochodu na potrzeby ich równoległego (na jednolitych zasadach) opodatkowania. Sprowadzają się za to albo do sposobu ustalania dochodów z określonych źródeł w celu prawidłowego ich obliczenia i zsumowania, albo do wyznaczenia zakresu odrębnego opodatkowania samych przychodów. Są to najbardziej fundamentalne aspekty konstrukcji podatku, przesądzające o zasadniczej roli wszelkich normatywnych odniesień do źródeł przychodów. Decydujące znaczenie merytoryczne ma z jednej strony samo wprowadzenie i uregulowanie odrębności źródeł, a z drugiej powiązanie jej ze szczegółowymi rozwiązaniami w taki sposób, aby odpowiadały charakterowi opodatkowywanych procesów.

Bibliografia

- Brzeziński B., *O idei uproszczenia prawa podatkowego* [w:] *Konstytucja, ustroj, system finansowy państwa. Księga pamiątkowa ku czci prof. Natalii Gajl*, Biuro Trybunału Konstytucyjnego, Warszawa 1999.
- Gajl N., *Modele podatkowe. Podatki dochodowe*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 1995.
- Gajl N., *Teorie podatkowe w świecie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1992.
- Grodzka D., *Systemy podatku dochodowego od osób fizycznych w państwach UE*, „Studia BAS” 2008, nr 14 (*Tendencje w opodatkowaniu dochodów osób fizycznych w państwach UE*, t. I, red. M. Korolewska).

- Huchla A., *Podatek dochodowy od osób prawnych. Komentarz*, LexisNexis, Warszawa 2003.
- Huchla A., *Źródła przychodów w podatku dochodowym od osób fizycznych*, „Monitor Podatkowy” 1995, nr 2.
- Komentarz do ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych 2014*, red. W. Nykiel, A. Mariański, ODDK, Gdańsk 2014.
- Kostecki A., *Podatki przychodowe i podatki dochodowe [w:] System instytucji prawno-finansowych PRL*, t. III, *Instytucje budżetowe*, red. M. Weralski, Wydawnictwo Osolineum, Wrocław 1985.
- Kulicki J., *Reforma opodatkowania dochodów [w:] Dylematy reformy systemu podatkowego w Polsce*, red. H. Dzwonkowski, J. Kulicki, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2016.
- Litwińczuk H., *Podatki dochodowe [w:] System prawa finansowego*, t. III, *Prawo daninowe*, red. L. Etel, Wolters Kluwer, Warszawa 2010.
- Mastalski R., *Prawo podatkowe*, C.H. Beck, Warszawa 2018.
- „Studia BAS” 2008, nr 15 (*Tendencje w opodatkowaniu dochodów osób fizycznych w państwach UE*, t. II, red. M. Korolewska).

Akty prawne

- Ustawa z 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych, t.j. Dz.U. 2018, poz. 200, ze zm.
- Ustawa z 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych, t.j. Dz.U. 2017, poz. 2343, ze zm.
- Ustawa z 16 grudnia 1993 r. o zmianie niektórych ustaw regulujących zasady opodatkowania i niektórych innych ustaw, Dz.U. nr 134, poz. 646.

Orzecznictwo

- Uchwała TK z 26 kwietnia 1994 r., sygn. akt W 11/93, <http://ipo.trybunal.gov.pl/ipo/Sprawa?cid=1&dokument=5550&sprawa=5902>.
- Wyrok NSA z 17 kwietnia 1996 r., sygn. akt III SA 417/95, „Monitor Podatkowy” 1997, nr 9.